

Płonka-Syroka, Bożena

Sprawozdanie z konferencji z cyklu "Medizin und Judentum" zatytułowanej "Zionismus und Medizin", Drezno 7-8 września 2005

Medycyna Nowożytna 13/1 - 2, 197-202

2006

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KRONIKA ŻYCIA NAUKOWEGO

Sprawozdanie z konferencji naukowej z cyklu „*Medizin und Judentum*” zatytułowanej „*Zionismus und Medizin*”, Drezno 7–8 września 2005

W dniach 7–8 września 2005 r. odbyła się 8 konferencja naukowa z cyklu „*Medizin und Judentum*” [„*Medycyna i Żydowskość*”], zorganizowana przez Instytut Historii Medycyny Uniwersytetu w Dreźnie. Kierownictwo naukowe konferencji sprawowali prof. dr hab. med. Albrecht Scholt i prof. dr hab. Med. Caris-Petra Heidel. Konferencje z cyklu „*Medizin und Judentum*” odbywają się w Dreźnie co dwa lata i są plonem pracy międzynarodowego zespołu badawczego, skupiającego uczonych z Niemiec, Austrii, Izraela, Polski oraz Turcji. Pracami polskiej grupy badawczej kieruję od 10 lat, wprowadzając do niego co dwa lata młodych badaczy, związanych z Instytutem Historycznym i Katedrą Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Wrocławskiego. Prace zespołu są finansowane przez Reformfakultät des Stifterverbandes für die Deutsche Wissenschaft Harvard Medical International Associated Institution, Technische Universität Dresden. Publikacje będące wynikiem badań zespołu publikowane są w kolejnych tomach serii wydawniczej „*Medizin und Judentum*” przez wydawnictwo Mabuse Verlag z Frankfurtu nad Menem pod redakcją Albrechta Scholtza i Caris-Petry Heidel.

Tegoroczna konferencja drezdeńska poświęcona została analizom dotąd nie podejmowanego w piśmiennictwie problemu związku sy-

jonizmu z medycyną. Wszyscy referenci wskazywali na fakt, iż w swoich poszukiwaniach bibliograficznych natykali się wyłącznie na źródła i opracowania w luźny sposób związane z tematyką wyznaczoną przez temat badań programu badawczego „Medizin und Judentum” na lata 2003–2005 i musieli wytyczać nowe kierunki poszukiwań, formułując pytania badawcze nie zadawane dotąd przez badaczy problematyki żydowskiej. Tym bardziej wartościowy – zdaniem prof. Scholtza i prof. Hiedel – materiał udało się ostatecznie zebrać i przedstawić na konferencji, ponieważ daje on możliwość programowania szerzej zakrojonych badań w konkretnych kwestiach, a zatem pozyskiwania funduszy od instytucji wspierających badania naukowe na ich przeprowadzenie.

Zespół badawczy dokonał sprecyzowania samego pojęcia syjonizm, uwarunkowań jego genezy, a także jego miejsca w świadomości światowej społeczności żydowskiej. Wskazano tu na dziedzictwo Haskali i osiemnastowiecznych tendencji modernizacyjnych, które doprowadziły Żydów w wielu krajach europejskich do podjęcia działań zmierzających w stronę akulturacji do nowożytnej tradycji europejskiej oraz asymilacji (językowej, religijnej) do kultur krajów zamieszkania. Przebiegający przez ponad stulecie proces został radykalnie przerwany w latach 80-tych XIX-stulecia, kiedy to w wyniku pogromu w Odessie (1881) i następnych wyszło na jaw, iż tendencje asymilacyjne do kultury rosyjskiej, które zaczęły się przejawiać w zamożnych, wykształconych kręgach społeczności żydowskiej zamieszkującej Imperium Rosyjskie, nie zostaną zaakceptowane ani przez władze tego państwa, ani przez większość zamieszkującej je wielonarodowej ludności. W społeczności żydowskiej zamieszkującej terytorium Rosji, Austro-Węgier i zjednoczonych Niemiec, wystąpiły podziały, zależne od kraju, w którym asymilacja miała się dokonać. Najsilniej wystąpiła w Niemczech, gdzie większość społeczności żydowskiej już od połowy XIX stulecia biegle posługiwała się językiem niemieckim, zdobywała wykształcenie (często wyższe), miała możliwość nieskrępowanej działalności gospodarczej, wykonywała wolne zawody, zyskała dostęp do wielu stanowisk urzędowych. Na terytorium Austro-Węgier występowały wśród Żydów tendencje asymilacyjne nie tylko do kultury niemieckiej. Duża grupa Żydów zamieszkujących Galicję asymilowała się do kultury polskiej. Na obszarze tego państwa występowały także wpływy ugrupowań ortodoksyjnych (chasydyzm). Pomiędzy tymi nurtami znalazł się rodzący syjonizm, ruch świeckiego odrodzenia narodowego Żydów, inspirowany przez charyzmatyczną postać

Teodora Herzla. Miał on wśród Żydów zamieszkujących Austro-Węgry wielu zwolenników, niemniej jednak tendencje asymilacyjne do kultury niemieckiej i do kultury polskiej występowały w omawianym państwie w sposób nasilony. W Rosji większość społeczności żydowskiej do lat 80-tych XIX w., to jest do ukształtowania się podstaw ruchu syjonistycznego, wykazywała świadomość tradycjonalistyczną, niechętną do asymilacji ani do kultury polskiej (społeczność ta zamieszkiwała w zdecydowanej większości ziemi I Rzeczypospolitej zajęte w 1795 r. przez Rosję), ani też do kultury rosyjskiej. Jednakże w latach 70-tych XIX w., obserwując powodzenie asymilacji Żydów w Niemczech, w społeczności żydowskiej w Rosji zaczęły się rodzić idee żydowskiej asymilacji do kultury rosyjskiej. Ich praktycznym wyrazem stało się tworzenie świeckich szkół żydowskich z rosyjskim językiem wykładowym (pierwsza taka szkoła powstała w Odessie), w których programie bogato były reprezentowane rosyjska historia oraz literatura. Kładziono także nacisk na świeckie kształcenie żydowskiej młodzieży męskiej na poziomie wyższym, aby dzięki zdobytym kwalifikacjom umożliwić sobie wstęp do rosyjskiej warstwy inteligenckiej. Pogrom w Odessie stał się dla formułujących program asymilacji żydowskich środowisk w Rosji poważnym szokiem, który zmienił zapatrywania większości ich przedstawicieli. Ich wyrazem stała się publikacja Leona Pinskera zatytułowana „Autoemancypacja”, w której autor stwierdził, że nie widząc możliwości wejścia społeczności żydowskiej w Rosji na drogę asymilacji, którą społeczność ta z powodzeniem podążyła w Niemczech, konieczne jest formułowanie programu ukształtowania wśród zamieszkujących Rosję Żydów świadomości narodowej, takiej samej jak w wypadku innych narodów i opuszczenie granic Rosji. Celem autoemancypacji Żydów w ujęciu Pinskera miało być dążenie do utworzenia żydowskiego państwa narodowego, posiadającego terytorium, rząd, armię i granice. Państwo to miało powstać w Palestynie, w wyniku kolonizacji tego obszaru przez Żydów zamieszkujących Rosję i inne kraje świata.

Program syjonistyczny w ujęciu Herzla i Pinskera różniły się w szczegółach, jednak przyświecała im ta sama idea narodowa. Referenci wskazywali jednakże, iż Pinsker był w swoim syjonizmie bardziej „żydowski”, natomiast Herzl – bardziej zachodnioeuropejski.

Głównym elementem programu syjonistycznego było tworzenie narodu żydowskiego w nowożytnym kształcie. Niezbędnym elementem tego procesu stały się medycyna i opieka społeczna. Sformułowano bowiem pod ich adresem postulaty o zasadniczym dla programu syjonistycznego znaczeniu.

1/ W stereotypowej świadomości mieszkańców Europy Zachodniej obraz Żyda łączony był z chorobami i nieprawidłowym ukształtowaniem ciała. Stereotyp ten określany przez referentów mianem „Lutfmenschen” („ludzie powietrzni”) albo Kafeemenschen („kawiarniani ludzie”) ukazać miał żydowską cielesność jako cielesność chorą, dotkniętą przede wszystkim schorzeniami o podłożu nerwowym, nadmiernie wydelikacjoną. Sylwetka stereotypowego Żyda była nadmiernie szczupła lub otyła, wzrost niewysoki, muskułatura nierozwinięta itp. Twórcy ruchu syjonistycznego postawili przed sobą zadanie zmiany przeciętnej postaci Żyda, zdolnego unieść stawiane przed nim zadanie odrodzenia narodu. Wprowadzone pojęcie „Muskelmensch”, którym określano człowieka dobrze rozwiniętego fizycznie, dbającego o swoją kondycję, zachowującego zasady higieny, odżywiającego się prawidłowo, zażywającego dużo ruchu, wiele przebywającego na powietrzu, czynnie uprawiającego sport i turystykę, nie ulegającego nałogom. Tak prawidłowo ukształtowany pod względem fizycznym człowiek powinien być zdolny do uzyskania wykształcenia i wykonywania z sukcesem pracy zawodowej.

2/ Powyżej zarysowany cel stał się podstawą działań o charakterze organizacyjnym, skierowanych na wszystkie grupy społeczne.

A/ Zaczęły powstawać żydowskie towarzystwa sportowe i turystyczne. Cieszyły się bardzo dużym powodzeniem i przed 1933 r. skupiały one najwięcej członków ze wszystkich stowarzyszeń żydowskich w Niemczech. W Austro-Węgrzech przed 1914 r. żydowska młodzież licznie wstępowała do organizacji „Sokół”.

B/ Zaczęto rozwijać instytucje medycyny szkolnej i społecznej, skierowane na opiekę nad matką i dzieckiem (żłobki, przedszkola, dożywianie, przychodnie, sanatoria).

C/ Zaczęto prowadzić selekcję chętnych, gotowych do osiedlenia się w Palestynie. Organizacje syjonistyczne prowadzące tę kolonizację wspierały i ułatwiały imigrację do Palestyny ludzi młodych, zdrowych i wykształconych, utrudniały natomiast imigrację osób chorych.

Założenia i realizację wyżej zarysowanego programu przedstawiono w wielu referatach, których pełne teksty, jak planowano, ukazać się miały w 2006 r. w specjalnym tomie.

Obecnie chciałabym przedstawić pełny program konferencji. Pierwsi dwaj referenci, Mosche Zimmermann i Benjamin Gesundheit z Jerozolimy, przygotowali referat na temat genezy i perspektyw syjonizmu jako dziedzictwa Haskali. Juliusz H. Schoeps

z Poczdamu i Joanna Maślach z Wrocławia poświęcili swoje wystąpienia analizie poglądów Tomasza Pinsker'a. Radosław Aniszczuk z Wrocławia, Nadav Dawidovitsch i Rhona Seidemann z Ber Sheva (Izrael) ukazali perspektywę badań nad związkami programu syjonistycznego z medycyną, w ujęciu Teodora Herzla. Wender Benecke z Drezna, i Jonas Pfau z Lipska podjęli się analizy stereotypów antysemitycznych i autostereotypów dotyczących własnego narodu, spotykanych wśród Żydów. Wolfgang Kirchoff z Marburga postawił pytanie o wpływ syjonizmu na rozwój stomatologii. Jurgen Nitsche z Chemnitz zreferował funkcjonowanie syjonistycznego programu medycyny w praktyce, podczas kolonizacji Palestyny (1906–1939). Tomas Müller z Berlina podjął temat emigracji lekarzy do Palestyny, analizując motywacje ich decyzji i wyróżniając wśród nich inspirowane ideologią syjonistyczną. Daniel Nadav z Ramat-Gan (Izrael) ukazał system medycyny w kibucach, wskazując na inspiracje syjonistyczne w kształtowaniu się jego struktury (nastawienie na zapewnienie powszechnie dostępnej opieki społecznej i zdrowotnej). Aein Nahman z Istambułu (Turcja) ukazała wpływ emigracji lekarzy żydowskiego pochodzenia, jaka miała miejsce w latach 1933–1945, na rozwój medycyny tureckiej, ze szczególnym uwzględnieniem działów naukowych i organizacyjnych podjętych przez nich na Uniwersytecie w Istambule. Susanne Hahn z Dobeln (Niemcy) przeprowadziła analizę życia i poglądów żydowskiego lekarza Juliusa Mosesa – rozpatrując je pod kątem wpływów ideologii syjonistycznej. Frank Leimkugel z Düsseldorfu przedstawił wpływ niemieckojęzycznych żydowskich farmaceutów na kształtowanie się systemu instytucjonalnej farmacji w Palestynie i w Izraelu. Gerhard Baader z Berlina ukazał działalność i wkład członków organizacji Blau-Weiss w rozwój i organizację pod względem instytucjonalnym nauk o zdrowiu w Izraelu. Na zakończenie konferencji przedstawiłam referat, poświęcony pozycji lekarzy pochodzenia żydowskiego w polskiej społeczności naukowej i lekarskiej oraz emigracji lekarzy żydowskich z pobudek politycznych, jaka miała miejsce w wyniku działań polskiej propagandy politycznej z pierwszej połowy 1968 r. Artykuł ukazał pojęcie „syjonizm” w zupełnie odmiennym świetle, aniżeli występowało ono we wszystkich wcześniejszych artykułach. Stało się ono bowiem w marcowej propagandzie synonimem politycznej wrogości, co obszernie w tekście analizuję.

Konferencja postawiła pytania, które wydawały się członkom zespołu badawczego interesujące i wymagające dalszych szczegółów:

1/ Czy sformułowanie programu poprawy warunków fizycznych społeczności żydowskiej (idea „Muskelmanch”), ukształtowanego w latach 1880–1914, było oryginalnym dorobkiem myśli syjonistycznej?

2/ Czy program „Muskelmensch” był odbiciem ogólnych tendencji żywych w nauce i kulturze niemieckiej tego okresu (kult ciała, sprawności fizycznej zdrowia, ogólnej wydajności i aktywności człowieka, identyfikowania zdrowia z pięknem itp.)?

3/ Czy inspirowany syjonizmem program „Muskekmensch”, stworzony przez lekarzy i uczonych pochodzenia żydowskiego działających w Niemczech i skierowany przede wszystkim w stronę społeczności żydowskiej, oddziałął na ukierunkowanie niemieckiej medycyny i systemu opieki społecznej na przełomie wieków? Wśród twórców niemieckiego systemu opieki społecznej, pionierów ruchu higienicznego, systemu medycyny fabrycznej i szkolnej itp. – było, bowiem wielu działaczy pochodzenia żydowskiego.

Uczestnicy konferencji postawili także wiele pytań szczegółowych, które znajdują jak zwykle wyraz w korespondencji z kierownikami programu badawczego – prof. Scholtzem i Prof. Heidel. Staną się one inspiracją tematyki badawczej przyjętej przez zespół na okres następnych dwóch lat.

Informując czytelników „Medycyny Nowożytnej” o ostatniej konferencji naukowej zespołu chciałabym jednocześnie zachęcić Państwa do nabycia specjalnie wydanego przez wydawnictwo Mabuse Verlag z Frankfurtu nad Menem tomu, zawierającego wyniki prac zespołu „Medizin und Judentum” z ostatnich dziesięciu lat. Wyniki te zostały wysoko ocenione przez instytucję wspierającą finansowo badania naukowe w Niemczech (DFG), co umożliwiło tę publikację. Jest ona do nabycia w Instytucie Historii Medycyny Uniwersytetu w Dreźnie, na podstawie pisemnego zamówienia bibliotek i osób fizycznych. Zakup ten uważam za szczególnie interesujący, ponieważ podejmowana w badaniach tematyka jest praktycznie nieznana w Polsce, nawet w gronie specjalistów zajmujących się tematyką żydowską.

Bożena Płonka Syroka